

teških napora, budući da su ih Turci i grčko-istočni Srbi u narodu crnili, da tobože „šire novu vjeru“.

Protestantizam. Pored sve pažnje hrvatskoga klera i plemstva ipak se i po Hrvatskoj stade širiti protestantizam. U prvoj polovici XVI. vijeka nema mu traga, istom u drugoj polovici nalazimo privrženika njegovih među Hrvatima, poglavito među plemićima i građanima. S tim je pokretom u svezi štajerski barun Ivan Ungnad, koji je dulje vremena bio zapovjednik hrvatske i slavonske Krajine. Pod starost preseli se u Württemberg i osnova u Urachu kraj Tübingena štampariju s latinskim, glagolskim i ćirilovskim pismenima, izdavajući na slovenačkom i hrvatskom jeziku crkvene knjige po nauku protestantskom. Uza nj pristade osnivač slovenačke književnosti Primož Trubar, Istranin Stjepan Konzul, Antun Dalmatin i umni Matija Franković (Flacius Illyricus), koji su na tim knjigama radili. No glavna pomoć i potpora dolazila im je od samoga kraljevića Maksimilijana, jer on bijaše tada veoma sklon novoj vjeri. Misao im je bila proširiti protestantizam po cijelom Balkanskom poluotoku, pače i među Turcima, budući da se hrvatskim jezikom govori „svedo Carigrada“, kazivahu oni.¹ I odista, protestantskih se knjiga veoma mnogo raširilo među Hrvatima. Novoj su se vjeri odazvali i neki velikaši, kao ban Petar Erdödy, sigetski junak Nikola Zrinski, a naročito sin njegov Juraj, koji osnova u međumurskom Nedelišću štampariju, pa i susjedgradski silnik Franjo Tahi umr'o je kao „heretik“. Nova je vjera našla i privrženika među građanima, naročito u Zagrebu, Koprivnici i Varaždinu. Glavni razlog toj pojavi valja ipak tražiti u tom, što se protestantizam služio hrvatskim umjesto latinskim jezikom. Protiv njega dobrza ustade katolički kler, a naročito zagrebački biskup Šimun Bratulić, dozvavši Isusovce u Hrvatsku. Kleru se pridružiše i staleži, a onda se i sabor digao protiv „heretikâ“ velikom žestinom i ogorčenjem (1604), isposlovavši konačno za Hrvatsku zakon, kojim bješe jedino crkva katolička priznata kao dopuštena na hrvatskom tlu.² Stoga su ugarski staleži, kad uzeše nastojati da protestantizmu pribave i u Hrvatskoj ravnopravnost, na-

¹ Gl. Kostrenčić: *Urkundliche Beiträge* (1559—1565) Beč 1874., str. 2.: „Dieselb (sc. Croatisch sprach) ist ersehen und befunden, dass die durch ganz Dalmatien nach dem Adrianischen meer, dergleichen durch Kroatien, Wossner (= Bosna), Sirkfey (= Srbija) und derselben ort pis auf Constantinopel verständig und genugsam sei“.

² Gl. o tom gore str. 188.